

S MARIJOM KROZ POVIJEST

DINKO ARAČIĆ, *MARIJA U RANOKRŠĆANSKOJ LITERaturi*, SPLIT, 2012., 232 STR.

DINKO ARAČIĆ, *MARIJA U SREDNJOVJEKOVNOJ LITERaturi*, SPLIT, 2016., 232 STR.

U Knjižnici katoličkoga mjesečnika *Marija* objavljene su dvije knjige (prva kao knjiga 58., a druga kao knjiga 65.) suradnika tog časopisa Dinka Aračića o nazočnosti Majke Gospodinove u kršćanskoj literaturi, i to u razdoblju od ranokršćanskih vremena do kraja srednjega vijeka. U njima su sabrani članci koje je, pod pseudonimom "dar-ko", autor objavljivao čitavo desetljeće u rubrikama "Otačka zrnca" (2005. - 2010.) i "S Marijom kroz povijest" (2011. - 2015.), a nadodani su im i neki neobjavljeni tekstovi koji se u njima pojavljuju zapravo prvi put.

Knjiga *Marija u ranokršćanskoj literaturi* podijeljena je na dva dijela. U prvome, kraćem (str. 13-30), riječ je o paralelizmu između Crkve i Marije. Ta tema bila je veoma prisutna u prvim stoljećima kršćanstva kod crkvenih otaca i pisaca. Dugo zanemarivana, na II. Vatikanskom saboru doživjela je svoj preporod u sklopu dogmatske uredbe o Crkvi. U svojim usporedbama ranokršćanski pisci zapažaju mističnu vezu između Crkve i Marije te navode značajke i osobitosti koje su im zajedničke kao i one koje ih razlikuju. Kao majke i djevice, obje se susreću u zajedničkom liku Eve koje nevjero i neposlušnost obnavljaju svojom vjerom i poslušnošću rađajući, u jedinstvu s Kristom, novu djecu Božju. Obje su povezane s osobom i djelom Krista Gospodina koji ih sjedinjuje u svoje djelo spasenja. Marija je tip i pralik Crkve u vjeri, ljubavi i jedinstvu s Kristom.

U drugom, mnogo duljem dijelu knjige (str. 31-228), autor sabire misli crkvenih otaca i ranokršćanskih pisaca o Blaženoj Djevici Mariji i tumači ih. Uza svjedočanstva 37 bogoslovaca, prikazuje marijanske tragove u apokrifnim spisima i u ranokršćanskoj umjetnosti, učenje Sabora u Efezu o Mariji, himan Akathistos i homiliju o Navještenju. Niz svjedočanstava započinje spisima Ignacija Antiohijskoga, zatim usporedbom između Eve i Marije kod Justina i Ireneja te mislima kritičnoga Tertulijana. Za njima slijede oci kršćanskoga Egipta Klement Aleksandrijski i Origen. S kršćanskog Istoka zastupljeni su Atanazije Veliki, Efreem Sirijski, Epifanije Salaminski, Ćiril

Jeruzalemski, Bazilije Veliki, Grgur Nazijanski, Ivan Zlatousti i Ćiril Aleksandrijski, Proklo i German Carigradski, Andrija Kretski i Ivan Damaščanski. Među marijanskim sadržajima kršćanskog Zapada autor predstavlja misli Hilarija iz Poitiersa, Ambrozija, Augustina, Jeronima, Petra Krizologa, Leona i Grgura Velikoga te Izidora Seviljskoga. O spomenutim i ostalima, autor donosi najprije kratak životopis, a zatim navodi i tumači njihove važnije tekstove o Djevici Mariji.

Riječ je o mislima o Majci Gospodinovoj koje su časni oci gotovo usput izrekli i zapisali, a odjek su vjere primljene od apostola i naviještane budućim pokoljenjima. U središtu navještaja spasenja po vjeri u Isusa Krista prisutan je govor o njegovoj Majci Mariji. Govoreći o Kristu, crkveni oci izrazili su i zapisali misli o Nazaretskoj Djevici prikazujući njezin lik i značenje njezine uloge u djelu spasenja. Kad god govore o Mariji, uvijek je njihov govor u vezi s Kristom i u službi njegova djela spasenja.

Autor tvrdi da njegov uradak nema znanstvenih pretenzija, nego želi predstaviti dosad nepoznate tekstove s kratkim tumačenjima. U tom smislu njegova je knjiga informativna značaja, neka vrsta prve bogoslovne marijanske antologije za ranokršćansko razdoblje na hrvatskom jeziku. Znanstvena vrijednost bila bi joj veća da je navedena bibliografija izvora i autora kojima se pisac služio, koja bi zainteresiranima omogućila daljnje i potpunije pretraživanje određene tematike.

Druga knjiga, *Marija u srednjovjekovnoj literaturi*, zapravo je nastavak prve. U njoj autor nastavlja povijesni hod u prikazivanju Marijina lika i njezine uloge u životu kršćana tijekom srednjeg vijeka, tj. od završetka otačkoga razdoblja do otkrića Novoga svijeta, povijesno gledano od 8. do 15. stoljeća. Podijeljena je u dvije cjeline. U uvodu (str. 7-12) autor se pita zašto je još uvijek potrebno govoriti o Majci Gospodinovoj i zašto ona spada u okvir bogoslovnoga razmišljanja? Na to retoričko pitanje odgovor glasi da se ne može ispravno ni potpuno govoriti o spasenju koje je izveo Krist ako se ne govori o osobi kojoj duguje svoju ljudsku narav. Majka Isusova spada u središnji polog kršćanske vjere o utjelovljenju Sina Božjega. U vjeri i u nauku Crkve ona je "pralik kršćanske egzistencije", pralik i uzor Crkve po svojoj vjeri, ljubavi i svojem jedinstvu s Kristom.

Govor o Majci Gospodinovoj ovisi o vremenskim razdobljima u kojima je nastajao. Vjerske i društvene okolnosti utjecale su, naime, na stvaranje i oblikovanje marijanske pobožnosti i mariološkog razmišljanja. Budući da je riječ o povijesnospasenjskoj danosti, marijanska stvarnost nadilazi zgodopisje i slijed ljudskih događanja, pa

se ne može promatrati jedino s povijesnoga zrenika. Prema toj stvarnosti razum, prosvjetljen vjerom, pokazuje put i omogućuje pristup.

U uvodnom dijelu (str. 13-46) autor opisuje vjerski i društveni okvir u kojem nastaju svjedočanstva o Gospi u religioznoj literaturi i u drugim oblicima ljudske djelatnosti tijekom srednjeg vijeka. Utjecaj marijanske pobožnosti u tom razdoblju očituje se na društvenom, karitativnom i kulturnom području, ne zanemarujući pritom sociološko značenje Marijina lika. Povijest shvaćanja koje se ima o Gospi u srednjem vijeku zauzima jednake antropološke oznake civilizacije onoga vremena.

S teološkog motrišta, srednjovjekovna misao nadahnjuje se na ranokršćanskoj baštini, polazeći od nje da bi Marijinu prisutnost od otajstva utjelovljenja protegnula do otajstva otkupljenja. U središtu je srednjovjekovnoga promišljanja žalosna Gospa koja sudjeluje u muc i smrti svoga Sina. Pod križem je učinkovito prisutna u Kristovoj muc i smrti te, zajedno s njim, u djelu otkupljenja. Iz te središnje postavke srednjovjekovno bogoslovlje izvodi tvrdnje o Majci Isusovoj dajući joj nazive poput posrednice milosti, suradnice u djelu otkupljenju, sveopće majke, zagovornice i odvjetnice.

U drugom, glavnom dijelu knjige (str. 47-232) autor prikazuje ideje i misli o Majci Gospodinovoj koje su zapisali i izrekli srednjovjekovni kršćanski pisci i bogoslovci. Predstavljani su tako Beda Časni, Alkuin, Raban Mauro, Anzelm i Eadmer Canterburyjski, Bernard iz Clairvauxa, Franjo Asiški, Ante Padovanski, Bonaventura, Albert Veliki, Toma Akvinski, Ivan Duns Škot, Jacopone iz Todija, Katarina Sijenska, Rajmund Lulski, Brigita Švedska, Ivan Gerson, Bernardin Sijenski, Marko Marulić i neki drugi. O svakom je donešen kratak životopis, navedene su njihove glavne marijanske misli i tekstovi kratko protumačeni. Iz gradiva koje je izneseno slijedi da je Gospa omiljena tema srednjovjekovnoga kršćanstva, nazočna na vjerskom, društvenom i kulturnom području: u literaturi, pučkoj pobožnosti i ikonografiji, u molitvi i u životu vjernika. Jednom riječju, srednjovjekovno razdoblje pokazuje kako je marijanska danost postupno osvajala vrijeme i ulazila u liturgiju, zauzimala prostor i gradila katedrale, osvajala vjernička srca preko molitve i posvećenja, stupala u ustanove i sveučilišta, redovničke zajednice i bratovštine.

Autor konstatira kako je razdoblje od 8. do 15. st. predugo i sadržajem preobilno tako da je nemoguće iscrpno prikazati mnogostruka stajališta i opisati oblike zamršene srednjovjekovne situacije prema društvenim, ekonomskim, kulturnim i vjerskim vidovima koji su utjecali na stvaranje mariološke misli i marijanske pobožnosti. Srednjovjekovna marijanska danost zapravo je odjek svoga vreme-

na. Crkva i društvo uvjetovali su pomake na području bogoslovskih promišljanja i pučke literature o Djevici Mariji u koju su se uvlačili različiti oblici, koji nisu uvijek bili u skladu s vjerom i crkvenim naukom. Zbog toga temu o Gospi u srednjem vijeku valja promišljati u sklopu tema iz života po vjeri i iz života uopće. Među njih spada i pitanje o odnosu Boga prema čovjeku i čovjeka prema Bogu. Uza sve to, nijedna grana katoličkog bogoslovlja i katoličke pobožnosti nije tako na dugo i na široko obrađivana kao nauka o Majci Gospodinovoj i marijanska pučka pobožnost.

Iako priznaje da je njegov uradak nepotpun i manjkav, autor ukazuje na činjenicu da je srednjovjekovlje na području marijanske literature iznjedrilo vrijedne predstavnike koji su razmišljali o Marijinu liku i o njezinoj ulozi u povijesti spasenja i u životu pojedinih kršćana. Ono što je propustio u prvoj, ispravlja u drugoj knjizi: na završetku svakog prikaza navodi najvažniju literaturu o piscu i njegovu djelu te o temi koja je sažeto obrađena. Na kraju knjige sažeci su njezina sadržaja na engleskom i njemačkom jeziku.

Kao nekadašnji student *Marianuma* s doktorskom disertacijom o mariologiji fra Karla Balića (†1977.), tajnik u Papinskoj međunarodnoj marijanskoj akademiji i poučavatelj mariologije na *Antonianumu*, autor je vrstan poznavatelj problematike o kojoj piše. Njegove dvije knjige antologijski su prikaz nazočnosti Majke Gospodinove u kršćanskoj literaturi od prvih stoljeća do kraja srednjeg vijeka. Neke su vrste vremeplova "s Marijom kroz povijest" koji popunjava prazninu u poznavanju Gospina lika u povijesti kršćanske misli i literature na hrvatskom jeziku. Prikladne su za osobnu izgradnju i duhovnost prezbiterâ i pastoralnih radnika koji se susreću s narodom Božjim u čašćenju i slavljenju Majke Gospodinove. Mogu se koristiti u svibanjskoj i listopadskoj pobožnosti kao i susretima za promidžbu marijanske duhovnosti kao važne protege kršćanskoga življenja koja vodi Kristu Gospodinu.

Petar Lubina